

УДК 94(=411.16+411.21+411.171.1)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.30>

ШЕСТИДЕННА АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКА ВІЙНА: ДИПЛОМАТИЧНІ СПРОБИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ

Парамонов Денис,

здобувач наукового ступеня

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0003-1812-9171

У дослідженні аналізується роль дипломатичних служб у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту. Адже, незважаючи на численні тривалі спроби розв'язання арабо-ізраїльського протистояння, із середини XX століття і дотепер воно залишається осердям близькосхідного конфлікту, тому доречним постає питання з'ясування будь-яких спроб його вирішення, зокрема й дипломатичними мирними шляхами. Дана робота є спробою дослідити шляхи та методи врегулювання воєнних конфліктів Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Адже шестиденна війна закінчилася після набрання чинності резолюцією Організації Об'єднаних Націй про припинення вогню. Вона була швидкоплинною та протрималася менше тижня, але за цей час цілковито змінила карту Близького Сходу та призвела до затяжного геополітичного конфлікту між сторонами.

Актуальність обраної теми визначається також тим, що арабо-ізраїльський конфлікт упродовж багатьох десятиліть залишався та залишається однією з найбільш вибухонебезпечних серед близькосхідних гарячих точок, ескалація подій навколо якої може будь-якої миті призвести до нової війни, а також істотно вплинути на систему міжнародних відносин.

Практична значущість даного питання пов'язана і з російсько-українською війною у XXI столітті – з'ясування позитивного досвіду врегулювання воєнних конфліктів на міждержавному рівні та ролі Організації Об'єднаних Націй має запобігати подальшій їх ескалації.

Мета статті – зробити аналіз дипломатичних спроб вирішення арабо-ізраїльського конфлікту у XX столітті.

Методологічну основу становить порівняльно-історичний підхід, що передбачає сукупність пізнавальних засобів, процедур, які дозволяють виявити схожість і відмінність між явищами, що вивчаються. Наукова новизна полягає в комплексному аналізі та синтезі найновіших публікацій і відкритих джерел, що дозволило відійти від одностороннього чи то «єгипетського», чи то «ізраїльського» погляду на даний конфлікт, зіставити позиції та погляди дипломатів сторін, що воюють.

Ключові слова: воєнний конфлікт, араби, ізраїльтяни, дипломати, ООН, Близький Схід.

Paramonov Denys. The six-day Arab-Israeli war: diplomatic attempts to resolve the conflict

The study analyzes the role of diplomatic services in resolving the Arab-Israeli conflict. After all, despite numerous long-term attempts to resolve the Arab-Israeli confrontation from the middle of the twentieth century to the present day, it remains the core of the Middle East conflict, so the question of clarifying any attempts to resolve it, including through diplomatic peaceful means, is appropriate.

This work is an attempt to explore ways and methods of resolving military conflicts by the UN Security Council. After all, the six-day war ended after the entry into force of the UN resolution on the ceasefire. It was fleeting and lasted less than a week, but during this time it completely changed the map of the Middle East and led to prolonged geopolitical friction between the parties.

The relevance of the chosen topic is also determined by the fact that the Arab-Israeli conflict for many decades remained and remains one of the most explosive among the Middle Eastern hot spots, the escalation of events around which can at any time lead to a new war, as well as significantly affect the system of international relations.

The practical significance of this issue is also connected with the Russian-Ukrainian war in the XXI century – finding out the positive experience of resolving military conflicts at the interstate level and the role of the UN should prevent their further escalation.

The purpose of the article is to analyze diplomatic attempts in resolving the Arab-Israeli conflict in the twentieth century.

The methodological basis is a comparative-historical approach, involving a set of cognitive means, procedures that allow you to identify the similarities and differences between the phenomena being studied. Scientific novelty lies in the comprehensive analysis and synthesis of the latest publications and open sources, which made it possible to move away from the unilateral either “Egyptian” or “Israeli” view of this conflict and to compare the positions and views of diplomats of the belligerents.

Key words: military conflict, Arabs, Israelis, diplomats, UN, Middle East.

Виклад основного матеріалу. Варто відзначити, хоча держава Ізраїль була створена тільки в 1948 р., фактично історія конфлікту охоплює майже століття. Початком зародження цього протистояння, на нашу думку, варто вважати кінець XIX ст., коли був створений політичний сіоністський рух, який поклав початок боротьбі євреїв за власну державу.

Після поразки в Першій світовій війні Османської імперії та подальшого її розпаду конфлікт між євреями-сіоністами й арабським населенням Палестини звівся передусім до територіальних домагань. У другій чверті XX ст. під час загострення ситуації до територіальних спорів додалися ще й культурна та релігійна складові частини, що ще більше підсилило міжнаціональну ворожнечу. Утворення в 1948 р. єврейської держави призвело до того, що сусідні арабські країни оголосили їй війну.

Черговим великим військовим протистоянням після Суецької кризи 1956–1957 рр. стала Шестиденна війна в 1967 р., яка тривала з 5 по 10 червня. Причиною конфлікту стало оголошення Єгиптом рішення про націоналізацію Суецького каналу, у відповідь армія Ізраїлю за підтримки Франції та Великобританії захопила Синайський півострів. Проте під тиском СРСР та США ізраїльські війська відступили із захоплених територій, а на кордоні між Ізраїлем і Єгиптом були введені миротворці ООН.

Коаліція арабських держав, у яку входили одинадцять арабських держав (Йорданія, Сирія, Ліван, Ірак, Саудівська Аравія, Кувейт, Алжир, Марокко, Ємен, Судан і Туніс) на чолі з Єгиптом укотре вирішила «скинути євреїв у море» у червні 1967 р., як закликав єгипетський лідер Абдель Насер. Також свою допомогу проти Ізраїлю направили Алжир, Ліван, Саудівська Аравія та Кувейт. Попередньо 27 травня навіть призначили датою нападу, щоправда, про це дуже швидко дізналася ізраїльська розвідка. На той час СРСР суперничав із Заходом за вплив на Близькому Сході та підтримував арабів, постачав їм військову техніку. А радянські військові аналітики розробляли план поразки Ізраїлю. Вони розраховували на затяжну наземну операцію з піхотою, танками й артилерією, ґрунтуючись на досвіді Другої світової війни.

Усередині 1960-х рр. відносини між Ізраїлем і його арабськими сусідами погіршилися настільки, що сталася низка прикордонних сутичок, переважно на сирійському кордоні. У травні 1967 р. ситуація навколо Ізраїлю загострилася внаслідок радянської дезінформації про те, що його війська готують напад на Сирію.

У ситуації, яка згодом склалась, не останню роль відіграв і Генеральний секретар ООН, бірманський дипломат У Тан. Адже і дотепер не є зрозумілими його дії. Уранці 16 травня індійський генерал, командувач військами ООН на Сінаї, отримав повідомлення від генерала Фавзі із проханням забрати його частини з єгипетсько-ізраїльського кордону, щоб «не заважати діям єгипетської армії у випадку, якщо Ізраїль здійснить агресію проти будь-якої арабської країни» [9]. Інформацію про таке прохання негайно було направлено самому Генеральному секретарю ООН, який спочатку відповів, що прохання одного генерала до іншого не зобов'язує ООН до будь-яких дій, додав, що якби звернулися безпосередньо до нього, то він би таке прохання виконав би.

Міністр іноземних справ Єгипту Махмуд Ріард негайно врахував побажання та направив йому листа з рішенням про припинення діяльності військ ООН на території Єгипту та Смуги Гази.

У своїх мемуарах Абба Ебан, тогочасний міністр закордонних справ Ізраїлю, слушно зазначає, що він здивований таким поворотом подій, адже відома своїм бюрократизмом і повільністю організація була здатна на такі швидкі дії. Дотепер немає аналогів в історії діяльності міжнародних відносин такій ситуації, коли без будь-яких узгоджень У Тан погодився виконати прохання єгипетського уряду. Це надзвичайно драматичне рішення було ухвалено з нечуваною, справді космічною швидкістю – відповідь була надана єгипетському уряду через 75 хвилин після отримання його запиту.

На думку дослідника Б. Тененбаума, цей «експромт виглядає надто підготовленим». Зокрема, дослідник переконаний, що У Тан провів нараду з послами деяких країн, наприклад Індії та Югославії, які виводили свої частини без затримок. Дивним постає той факт, чому У Тан не скликав Радбез, не сповістив Генасамблею, не поговорив із жодним послом країн, які мають постійне представництво в Раді безпеки, адже вони мали право вето.

Дивним є й те, що жодна із цих держав не була готова взяти на себе ініціативу скликати сесію Ради безпеки, ініціювати яку вони теж мали право. Дії Генерального секретаря були розкритиковані тільки США та Канадою – і то приватно. Пізніше це пояснювалося тим, що західні країни симпатизували Ізраїлю, але вважали, що країни Азії й Африки в Генеральній Асамблеї автоматично підтримуватимуть Єгипет, як видатного члена Руху неприєднання. Окрім того, Радбез ООН на той час уже був заблокований Радянським Союзом, який висловив думку, що «немає жодної кризи, а в загострені ситуації винні ізраїльські провокації» [9].

18 травня 1967 р. Єгипет вивів миротворців ООН із Синайського півострова та заблокував ізраїльські судноплавні шляхи через Червоне море. Після відходу сил ООН каїрське радіо передало таке повідомлення: «Відсьогодні більше не існує надзвичайних міжнародних сил, які захищають Ізраїль. Ми більше не проявлятимемо стриманість. Ми надалі не звертатимемося в ООН зі скаргами на Ізраїль. Єдиним методом впливу, який ми застосуємо щодо Ізраїлю, стане тотальна війна, що знищить сіоністську державу» [3].

За планом радянських аналітиків, Ізраїль потрібно було спровокувати на перший удар, щоб оголосити його «агресором» і позбавити міжнародної підтримки. А потім вирішити результат війни на свою користь кількісною перевагою військ і техніки, а також тим, що Ізраїлю довелося б воювати на кількох фронтах. На той час в арміях арабської коаліції було 547 000 солдатів проти 264 тисячі в Ізраїлю, з яких понад 200 тисяч були резервістами; 957 бойових літаків проти 300 та 2 504 танки проти 800 [3].

Перша частина плану спрацювала. Західні країни засудили морську блокаду. Однак коли міністр закордонних справ Ізраїлю Абба Евен вирушив до США, Великої Британії та Франції, він зрозумів, що жодної реальної допомоги Захід не надасть. А президент Франції Шарль де Голль узагалі в ультимативній формі вимагав, щоб Ізраїль не починав першим військові дії.

Натомість 5 червня 1967 р. ізраїльська авіація завдала несподіваного повітряного удару по аеродромах усіх своїх супротивників і за лічені години цілком знищила їхні військово-повітряні сили.

Шестиденна війна 1967 р. між Ізраїлем і «арабським світом» показала всьому світу всю жорстокість воєнних дій, тим самим акцентувала увагу на важливості та невід'ємності виходу з конфліктної ситуації в регіоні для запобігання наступним, потужнішим протистоянням.

У результаті вивчення геополітичної ситуації, яка склалась на кінець 60–70-х рр. ХХ ст. в даному регіоні, обов'язковим постає питання значення та вагомості дипломатичних зусиль у врегулюванні даного конфлікту.

Уже сам факт початку ескалації військового конфлікту зумовив необхідність дипломатичного способу його розв'язання з боку світового співтовариства й ООН, яка мала представляти інтереси кожної нації. Але справжні зрушення в цьому питанні відбулися лише на завершальній стадії прямого військового зіткнення між єгиптянами та євреями.

Збройне протистояння припинилося 10 червня 1967 р. після ухвалення резолюції Ради безпеки ООН та погрозу О. Косігіна застосувати ядерну зброю проти Ізраїлю [8, с. 260].

Питання арабо-ізраїльського конфлікту на Раді безпеки ООН розглядалося неодноразово. Так, ще 23 травня 1967 р. в листі постійних представників Данії та Канади на ім'я голови Ради безпеки (далі – РБ) зазначалася необхідність термінового скликання РБ для розгляду ситуації на Близькому Сході. Зверталася увага на те, що 19 травня 1967 р. Генеральний секретар ООН у своєму виступі перед РБ висловив «глибоку тривогу щодо недавніх подій на Близькому Сході», що, на його думку, сприяло погіршенню ситуації у прикордонних регіонах, таке становище «викликає більше стурбованості <...>, є більш загрозливим, ніж будь-коли, розпочинаючи з осені 1956 р.» [4]. На думку дипломатів, відтоді відбулися події, які ще більше ускладнювали ситуацію та потребували негайного рішення від РБ ООН, яка має за основну свою мету підтримку між народами миру та безпеки. Своїм рішенням РБ ООН мала підтримати зусилля Генерального секретаря ООН, який робив спроби зберегти мир у цьому регіоні.

Постійний представник Об'єднаної Арабської Республіки в ООН 27 травня 1967 р. звернувся до Голови РБ ООН зі скаргою на дії Ізраїлю та вимогою про термінове включення в порядок денний сесії РБ ООН питання про ситуацію на Близькому Сході. А також зазначив: «Агресивна політика Ізраїлю, його неодноразова агресія, несе загрозу миру та безпеці як на Близькому Сході, так і всій міжнародній спільноті». У листі наведено приклади агресивної політики Ізраїлю, зокрема:

1. Ізраїльська агресія проти Ом-Вашраш (на Червоному морі) 10 березня 1949 р. і його анексія, незважаючи на ухвалену резолюцію РБ ООН про припинення вогню та укладання Спільної угоди про перемир'я.

2. Ізраїльська військова агресія в демілітаризованій зоні проти Ель-Ауджа, її окупація силою, що порушувало Єгипетсько-ізраїльську угоду про перемир'я; виселення спостерігачів ООН; спуск прапора ООН і насильне вигнання місцевих жителів, а саме палестинських племен азама.

3. Заява Бен-Гуріона про те, що Єгипетсько-ізраїльська угода про перемир'я «мертва та похована» після ізраїльської агресії 1956 р.

4. Неодноразова збройна агресія Ізраїлю проти Йорданії, «нешодавній» напад на село Ель-Самух.

5. Спроби Ізраїлю змінити міжнародний статус Єрусалиму як порушення резолюції ООН.

6. Агресія Ізраїлю проти гідротехнічних споруд у Сирії з використанням ізраїльських військово-повітряних сил.

7. Неодноразова агресія Ізраїлю в демілітаризованих зонах, установлених Сирійсько-ізраїльською спільною угодою про перемир'я.

8. Тривалі погрози з боку Ізраїлю та проведена у травні мобілізація власних сил для підготовки до вторгнення в Сирію, що було підтверджено в доповіді Генерального секретаря РБ від 19 травня 1967 р.

На думку Мохамеда Авад Ель Куні, постійного представника Об'єднаної Арабської Республіки при ООН, треба було негайно вжити заходів для термінового розгляду вищенаведеного пункту, оскільки він чітко вказує на небезпечне становище, яке склалось унаслідок тривалого порушення Ізраїлем Статуту ООН і Спільної угоди про перемир'я [5].

Загалом ситуацію на Близькому Сході протягом 1967 р. розглядали на 7 із 12 засідань РБ ООН. У цих засіданнях брали участь представники Ізраїлю, Об'єднаної Арабської Республіки, Йорданії, Сирійської Арабської Республіки, Лівану, Іраку, Марокко, Саудівської Аравії та Кувейту, а також Тунісу та Лівії, вони мали право виступати в дебатах, але не мали права голосу.

Під час дебатів представник США підтримав резолюцію про негайне припинення вогню та нагадав слова Президента США Л. Джонсона від 23 травня 1967 р.: «Лідерам усіх держав Близького Сходу я хочу сказати те, що вже говорили три американські президенти до мене: що Сполучені Штати твердо дотримуються принципу підтримки політичної незалежності та територіальної цілісності всіх держав даного регіону <...>. Сполучені Штати послідовно намагаються підтримувати гарні відносини зі всіма державами Близького Сходу. На жаль, це не завжди можливо, але впевнені, що наші непорозуміння з окремими державами даного району, їхні суперечки одна з одною повинні врегулюватися мирним шляхом відповідно до встановленої міжнародної практики» [1].

У відповідь на обвинувачення про те, що літаки США, розміщені на авіаносцях Шостого флоту, приземлилися на ізраїльських аеродромах, а також про їхню участь у повітряних операціях в інших місцях конфлікту, запропонували співпрацю в негайному проведенні розслідування ООН, для проведення такого розслідування США готові були запросити співробітників ООН на борт їхніх авіаносців, які перебували в Середземному морі, у будь-який зручний для співробітників день і час.

Представник Ефіопії у своєму виступі звернувся із закликом від імені керівників релігійних організацій усього світу до Генерального секретаря ООН оголосити священне місто Єрусалим відкритим містом, відмежувати його таким чином від участі в конфлікті.

Лорд Карадон, представник Великобританії, теж у своєму виступі звернув увагу на неприпустимість поширення дезінформації щодо участі їхньої авіації на боці Ізраїлю: «За останній тиждень єдиними авіаносцями в цьому районі були «Вікторіос» біля берегів Мальти та «Гермес» в Адені», що понад тисячу кілометрів від місця конфлікту.

Представник СРСР Н. Федоренко виступив із різкою критикою дій влади Ізраїлю та зазначив: «Керівництво Ізраїлю розв'язало агресію проти сусідніх арабських держав <...> Воно вибрало шлях війни» [6]. Радянський Союз заявив про свою підтримку Єгипту, Сирії, Іраку, Алжиру, Йорданії та вимагав від Ізраїлю негайно припинити військовий конфлікт і відвести свої війська за лінію перемир'я.

У результаті обговорення питання з арабо-ізраїльського протистояння РБ ООН 7 червня 1967 р. виступила з вимогою, щоб усі сторони, які беруть участь у конфлікті, негайно припинили вогонь і воєнні дії із 20:00 за Гринвічем.

Зважаючи на попередні резолюції, ухвалені 6 та 7 червня 1967 р., та на взаємну згоду урядів Ізраїлю та Сирії щодо виконання рішень РБ ООН, 9 червня 1967 р. була ухвалена резолюція з вимогою до Генерального секретаря ООН про встановлення негайного контакту з керівництвом Ізраїлю та Сирії, яка зобов'язала його подати інформацію про дотримання згаданими урядами резолюцій РБ ООН не пізніше ніж через 3 години.

Окрім того, було ухвалено рішення про звернення із проханням до всіх зацікавлених сторін про можливу співпрацю зі спостерігачами ООН та пропозицію уряду Ізраїлю повернути можливість користування Урядовим будинком генералу Ода Булла, відновити вільне пересування в цьому регіоні спостерігачів від ООН.

До порядку денного засідання РБ ООН 11 липня 1967 р. був доданий ще один пункт, а саме лист Постійного представника СРСР від 9 червня 1967 р. на ім'я Голови РБ стосовно пункту, названого «Про припинення військових дій із боку Ізраїлю та про виведення ізраїльських військ із території Об'єднаної Арабської Республіки, Йорданії та Сирії, захоплених унаслідок агресії» [2]. 11 червня 1967 р. РБ ООН ухвалила рішення про негайне повернення на позиції припинення вогню будь-яких частин, які могли просунути вперед після 16 години 30 хвилин 10 червня 1967 р.

Загалом засідання РБ ООН тривали із 6 по 14 червня 1967 р. На цих засіданнях відбувався обмін думками щодо врегулювання Близькосхідної кризи між двома політичними таборами: США, Великобританією, Ізраїлем, з одного боку, і СРСР, Іраком, Єгиптом, Сирією – з іншого.

Арабо-ізраїльські протистояння регулярно розглядаються в порядку денному РБ ООН. Так, розпочинаючи з 1948 р. на 15 із 26 засіданнях Палестинське питання, а з 1967 ро. це звучить вже як «Ситуація на Близькому Сході», з 1979 р., окрім «Ситуації на Близькому Сході», у порядок денний внесено питання «На окупованих арабських територіях», а із 2002 р. ці питання об'єднуються в одне – «Ситуація на Близькому Сході, включаючи палестинське питання».

За підсумками війни Ізраїль взяв під контроль території, які переважали його довоєнну площу приблизно у 3,5 рази. Сирія втратила Голанські висоти, Єгипет – Синайський півострів і сектор Гази, а Йорданія – Західний берег річки Йордан. На дипломатичному фронті Болгарія, Угорщина, Польща, СРСР, Чехословаччина та Югославія розірвали дипломатичні стосунки з Ізраїлем.

На спеціальній 5-тій надзвичайній сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка відбулася 17 червня – 21 липня в Нью-Йорку, скликаний за пропозицією СРСР, жоден із трьох проєктів резолюції щодо арабо-ізраїльського конфлікту не було ухвалено. Про захист цивільного населення та статус Єрусалиму із 4 по 14 липня було ухвалено три резолюції.

РБ ООН 22 листопада 1967 р. ухвалила резолюцію, що вимагала «установлення справедливого та міцного миру на Близькому Сході, який повинен включати два принципи, як-от:

Виведення ізраїльських сил із територій, окупованих під час конфлікту.

Пошана та визнання суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності кожної держави в даному районі та їхнього права жити в безпечних і визнаних кордонах» [7].

Даною резолюцією стверджувалась необхідність: а) вільного судноплавства міжнародними водними шляхами в даному регіоні; б) досягнення справедливого врегулювання проблеми біженців; в) забезпечення територіальної недоторканності та політичної незалежності кожної держави в даному регіоні засобами, які передбачають установа демілітаризованих зон.

Висновок. Отже, у ситуації, яка склалась в арабо-ізраїльському конфлікті, активну участь брали не лише військові та політичні сили, дипломатичні зусилля також впливали на перебіг подій. Однак, на відміну від військових зусиль, дипломатичні спроби розв'язання конфлікту дали, хоч і не тривкий, але результат – у регіоні на деякий час запанував мир на тлі напружених дипломатичних сутичок між країнами.

Література:

1. 1348 засідання Ради Безпеки ООН GL038856.pdf. URL: un.org.
2. Моця К. Шестиденна війна. Історичний документ. URL: mykniga.com.ua.
3. Пивоваров С., Спірін Є. Шестиденна арабо-ізраїльська війна 1967 року – історія, фото. URL: babel.ua.
4. Резолюції Ради Безпеки ООН від 1967 року N6711817.pdf. URL: un.org.
5. Резолюції Ради Безпеки ООН від 1967 року N6712258.pdf. URL: un.org.
6. Резолюції Ради Безпеки ООН від 1967 року. URL: un.org.
7. Резолюції Ради Безпеки ООН за 1967 рік. NR024118.pdf. URL: un.org.
8. Смирнов А. Израиль в огне джихада. Москва : Вече, 2004. 416 с.
9. Тененбаум Б. Знаменитая арабо-израильская война 1967 года. URL: archive.org.